

Pakot Levente: Nemek és nemzedékek. Demográfiai reprodukció a 19–20. századi Székelyföldön.

(Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései 95.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2013. 150 oldal.

Pakot Levente a Központi Statisztikai Hivatal tudományos munkatársa, 2002 óta jelennek meg – főként Szentegyházásfalu történeti demográfiájával kapcsolatos – publikációi. 2003-ban a szerző így írt vizsgálatának irányultságáról: „az eddigi magyarországi településszintű családrekonstrukciót is alkalmazó kutatásokhoz próbálok csatlakozni”.¹ Célkitűzésének megfelelően a 2011-ben megvédett doktori disszertációjában is e módszert alkalmazta. 2013-ban látott napvilágot második önálló kötete, amely a székelyföldi település népeségtörténetéhez kapcsolódó disszertációjának rövidített, könyvvé formált változata.

A családrekonstrukciós eljárást elsősorban Andorka Rudolf munkássága ismertette meg a hazai tudományossággal, az elmúlt két évtizedben Koloh Gábor (vajszlói és kismányoki anyakönyvi kerület),² Koltai Gábor (Öriszentpéter),³ Melegh Attila (Kiskunhalas, Tapolca),⁴ Óri Péter (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye),⁵ Pakot Levente (Szentegyházásfalu), Pozsgai Péter (Abauj-Torna megye),⁶ Sebestény István (Tiszabő)⁷ és Tóth Árpád (Pozsony)⁸ munkássága, illetve Óri Péter és Pakot Levente közös kutatásai (büki, szakonyi, gyalókai adatbázisok)⁹ sorolhatók e vizsgálatok körébe.

A magyarországi családrekonstrukciós kutatások az 1960-as években indultak meg,¹⁰ de az ezredforduló táján már a hazai kutatók is érzékelték, hogy szükség van a módszer megújítására. Óri Péter 1998-ban megjelent írásában számos követendő alternatívát kínált a történeti demográfusoknak a családrekonstrukciós eljárások helyett (illetve mellett) a külföldi kutatások alapján: többek közt a Pakot Levente által is alkalmazott *event history analysis* módszerét, amire

¹ Pakot 2003: 237.

² Koloh 2017.

³ Koltai 2003.

⁴ Melegh 1995.

⁵ Óri 2007.

⁶ Pozsgai 2014.

⁷ Vö. Óri 2012: 298.

⁸ Tóth 2004.

⁹ Óri 2012: 298.

¹⁰ Faragó Tamás a KSH kutatócsoportja 1954–1985 közti munkáját elemezve a munkatársak által felhasznált források közt elsősorban a népmozgalmi folyamatok feltárására alkalmas forrásokat sorolt fel, az anyakönyvek adatsorait ekkor nem nominális kutatások végett vizsgálták. Faragó emellett kiemelte, hogy Dányi Dezső már 1969–1970 körül ki akart adni egy kötetnyi, családrekonstrukciós eljárást alkalmazó munkát, azonban „a tanulmányok egy része nem készült el, sőt, egyes elkészült kéziratok felett is összezsáptak szerzők és lektorok”, ezért alig kaptak figyelmet az elszórtan megjelenő tanulmányok (Faragó 2015: 64).

a továbbiakban még részletesebben kitérünk.¹¹ Benda Gyula (illetve Pozsgai Péter) a kutatástörténetet vizsgálva kiemelte, hogy a nyugat-európai történetírásban a családrekonstrukciós módszer a 20. század utolsó harmadára¹² már szinte teljesen kifulladásra jutott, új utakon jár,¹³ másrészt viszont Magyarországon csak egyes kutatók erőfeszítései mentén jelentek meg kisebb-nagyobb mintavételre alapozó, családrekonstrukciós eljárásra épülő tanulmányok,¹⁴ a hazai szintézisekbe „semennyire” sem kerültek be a módszer új eredményei.¹⁵ A kutatásoknak kezdetől intézményes kereteket biztosított a Központi Statisztikai Hivatal Történeti Statisztikai Kutatócsoportja, azonban annak ellenére, hogy „a családrekonstrukciós vizsgálatok mögé állt, [...] szigorúan vett községi monográfia nem született”.¹⁶ Később is történtek kísérletek arra, hogy a családrekonstrukciós vizsgálatoknak intézményes kereteket teremtsenek (a Néprajzi Múzeumban az 1980-as években kezdték el a besenyőtelki családlapokat összeállítani, az Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság és az ELTE BTK hallgatóinak munkáit Benda Gyula recens kutatásokként említette),¹⁷ ám a történeti demográfiai vizsgálatoknak máig nem jött létre olyan központja, amely a családrekonstrukciós vizsgálatokat kutatócsoport keretében fogná össze. Pakot Levente és Őri Péter folyamatos együttműködését viszont fontos megemlíteni, mindketten a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének munkatársai, együtt végzik a MOSAIC-projekt¹⁸ magyarországi adatbázisának építését is. Bár a korábban felsorolt kutatások révén egyértelmű, hogy nem tekinthető elszigeteltnek Pakot Levente munkássága, ám jelenleg Magyarországon nem áll viták középpontjában a vizsgált terület, sőt, mióta 2004-ben Benda Gyula összefoglalta a magyarországi „történeti demográfia utóbbi tíz” évét,¹⁹ ez az első családrekonstrukciós módszerrel dolgozó, monografikus munka.

A szerző kötetében a magyar történeti demográfia historiográfiájával nem foglalkozik részletesen, és a magyar kutatások mezején sem kísérli meg elhelyezni kutatását, ellenben kiemeli, hogy a Benda Gyula által kijelölt feladatok megvalósítását tűzi ki célul: tehát új utakat kíván alkalmazni a családrekonstrukciós kutatásban. Pakot Levente az Andorka által meghonosított módszerrel dolgozik,

¹¹ Őri 1998: 424.

¹² „A hetvenes évekre bebizonyosodott, hogy a családok viselkedését csak akkor lehet megérteni, ha folyamatként fogjuk fel a családokat, és a statikus megközelítés helyett dinamikus vizsgálati módszerekre van szükség, amelyek a családok változását, illetve a változások irányát is képesek szemléltetni” (Pozsgai 2001: 265).

¹³ Benda 2006: 75.

¹⁴ Benda Gyula a családrekonstrukció korai előfutárát, Kovacsics Józsefet emeli ki a módszer első alkalmazójaként, továbbá Kovács Zoltán, Cs. Tóth Péter, Dányi Dezső, Fügedi Erik, Moess Alfréd vizsgálatait, Andorka Rudolf úttörő munkásságát, illetve Mandl Éva kutatásait említi meg (Benda 2006: 69).

¹⁵ Benda 2006: 72.

¹⁶ Benda 2006: 65.

¹⁷ Benda 2006: 71–72.

¹⁸ Őri–Pakot 2016: 164–192.

¹⁹ Benda 2004.

de a Benda Gyula²⁰ és Óri Péter²¹ által javasolt úton haladva. Akárcsak a megelőző, családrekonstrukciós módszert alkalmazó tanulmányok, Pakot Levente is a népmozgalmi jelenségek bemutatásával kezdi elemzését, de a családrekonstrukciós vizsgálatokat már kétféle módon végzi: egy deskriptív és egy, a demográfiai események bekövetkezésének valószínűségét is figyelembe vevő eseménytörténeti elemzés révén mutatja be a demográfiai folyamatokat. A deskriptív vizsgálat során az Andorka Rudolf által kidolgozott módszert²² követi, az eseménytörténeti elemzés során viszont csak külföldi kutatásokat vehet alapul.

Óri Péter Daniel Courgeau és Eva Lelièvre francia történeti demográfusok nyomán ír az eseménytörténeti elemzésről – a magyar megnevezést azonban csak Pakot Levente vezeti be, ugyanis Óri Péter még következetesen az *event history analysis* fogalmat használja. Óri szerint az *event history analysis* lehetőséget nyújt a demográfiai folyamatok dinamikus megközelítésére, mivel az egyéni életpályákat az alapján hasonlítja össze, hogy átestek-e az egyének különböző, a demográfiai eseményeket zavaró hatásokon. A klasszikus demográfiai elemzések ezeket a zavaró tényezőket (például vándorlás) nem vették figyelembe, így az egyént mindig egy homogén csoport tagjaként kezelték. Az *event history analysis* viszont abból a hipotézisből „indul ki, hogy azok viselkedése, akik valamely zavaró esemény folytán kiestek a vizsgálat köréből, [...] ugyanolyan lett volna, mint azoké, akik ezeken nem estek át”. A vizsgálat ezért az egyéni életpályát sztochasztikus folyamatként kezeli, ami a múltbeli, jövőbeli és a jelen pillanatban létrejött hatásoktól egyaránt függ. A vizsgálat kérdése tehát az, hogy „az átélt demográfiai esemény hogyan változtathatja meg más események átélésének valószínűségét”.²³

Pakot Levente George Alter és Myron Gutmann, a családrekonstrukciós eljárás kritikusai²⁴ alapján az eseménytörténeti elemzést „az élettörténeteket

²⁰ „A monográfiáknak [...] ki kell lépniük a demográfiai elszigeteltségből, s a falusi, kisvárosi, városi társadalom vizsgálatával kellene kiegészülniük. A családrekonstrukciós módszer eddigi gyakorlata azt feltételezte, hogy a demográfiai magatartást egy társadalmi gyakorlat, *pat-tern* határozza meg, amelynek lényege az átlagos viselkedés feltárása révén közelíthető meg. Ma inkább azt mondjuk, hogy a házasságkötés, a választott termékenység, a családforma, vagyis a demográfiai viselkedésformák egyéni és csoportstratégiák következményei, s ezek kontextusát kell a történésznek feltárnia” (Benda 2006: 76 – kiemelés az eredetiben).

²¹ „A történeti demográfia nem maradhat független azoktól a változásoktól, amelyek más tudományágakban lezajlanak, ennek jelei ma is látszanak. Hogy az új próbálkozásokra valóban új paradigma épül-e, ma még nem látható világosan, mint ahogy az is kérdéses, hogy mindebből Magyarországon mit lehet hasznosítani. Bizonyos elemek mindenképpen megfontolásra érdemesek: a léptékváltás következményeivel való szembesülést, a kvalitatív elemzések létjogosultságának elismerését, a nominatív vizsgálatok erősítését, az a priori kategorizálás és determinizmus elutasítását, a sokszor magától értetődőnek tekintett fogalmaink történeti kontextusba helyezését és magyarázatát aligha kerülhetjük el” (Óri 1998: 444).

²² Andorka 1988.

²³ Óri 1998: 424–425.

²⁴ Bár a szerző csak utal a Gutman–Alter-féle összefoglalásra, amelyben megfogalmazták a családrekonstrukcióval kapcsolatos kritikájukat, Pakot összegzése alapján megtudjuk, hogy a kutatók a források hiányaiból adódó adatszelekció problémájának megoldására tettek javaslatokat az egyes források adatállományainak összeillesztése révén (33).

különböző státusok/állapotok közötti átmenetek sorozatának” tekinti (35). Ez a típusú elemzés olyan statisztikai eljárások révén valósulhat meg, amelyek „keretében lehetővé válik a többváltozós regresszioelemzés alkalmazása” (35). Az életút hosszsmetszeti adatainak vizsgálata során a kockázati tényezőt is figyelembe veszi a kutató, és a további magyarázó változók bevonásával azt vizsgálja, melyek azok a tényezők, amelyek egy esemény bekövetkezésének kockázatát növelik (ezt a házasság bekövetkezésének valószínűségét bemutató példával illusztrálja: a házasság létrejöttét – kockázat – egy hajadon nő esetében a szülők halálának időpontja – tényező – befolyásolja) (37). A szerző három lépték (közösségi, családi és egyéni) együttes elemzésétől reméli a „demográfiai folyamatok jobb megértését” (129). Ori Péter korábban bemutatott fogalmát pedig azzal finomítja, hogy az életutat befolyásoló tényezőkön és jelen lévő kockázatokon túl az életutat időtartamszakaszokra osztja fel: „minden egyes élettörténet voltaképpen időtartamszakaszok sorozatából áll, amelyek az élettörténetek különböző jellemzőinek egymást átfedő és keresztező változásait írják le” (35).

Pakot Levente a Székelyföld egy kisebb régiójáról ír: az Udvarhely megyei Havasalja kistáj két településének, Szentegyházásfalunak és Kápolnásfalunak vizsgálja a demográfiai folyamatait: egyes hosszú távú demográfiai változásokat 1785-től követ végig, de zömmel 1838–1940 közti adatokat elemez. Bár a forrásadottságról részletesen ír, azt azonban nem fejti ki, mi alapján választotta ki vizsgálatára célpontjául a fenti településeket. A vizsgált időszak kijelölésében viszont nagy szerepe volt a források nyújtotta kutatási lehetőségeknek is. A választott helyszínt és időszakot történeti demográfiai kutatásoknak korábban – rajta kívül – még nem vetették alá, sőt, a szerző kiemeli, hogy „Székelyföld vonatkozásában teljes mértékben hiányoznak” (9) azok a kutatások, amelyek megkísérelnék a demográfiai viselkedés mozgatórugóit feltárni. A kiválasztott időintervallum eseménytörténeti szempontból is demográfiai változásokat ígér az olvasónak (erről röviden olvashatunk a bevezetésben, illetve a két település társadalmi és foglalkozási szerkezetéről, valamint az ott zajló gazdasági folyamatokról írott alfejezetekben is), mindenesetre a kijelölt időszak hossza lehetőséget biztosít a szerzőnek arra, hogy érzékeltesse a települések demográfiai folyamataiban bekövetkező változásokat.

A szerző a bevezetésben ír a „célok és a téma behatárolásáról”. Pakot úgy véli, a kutatás jelentősége abban rejlik, hogy a regionális adatok a nagyobb léptékű (országos és megyei) folyamatokra vonatkozóan is pontosításokkal szolgálhatnak; illetve a mikrodemográfiai adatok elemzése révén „a demográfiai struktúrák”, illetve a „demográfiai viselkedés ok-okozati összefüggéseinek feltárása révén” a népesedési változások alaposabban megérthetőek lesznek (7).

Pakot Levente tehát arra vállalkozik, hogy a demográfiai folyamatokat a gazdasági szerkezettel hozza kapcsolatba, és feltárja, milyen stratégiákat alkalmaztak a két település lakói „életstruktúráik folyamatosságának, megújításának és reprodukciójának biztosítása érdekében” (7). Ennek megvalósításához használja fel a nemzetközi eredményeket, módszereket. A népesedési jelenségek bemutatá-

sát családrekonstitúciós vizsgálatokkal kombinálja, illetve a már bemutatott *eseménytörténeti elemzésbe* ágyazza a kirajzolódó folyamatokat.

A bevezetést követően Pakot részletesen bemutatja a települések földrajzi környezetét, majd a közösségek privilégiumaival is foglalkozik. Röviden felvázolja a két település népességszámának 1735–1935 közötti változását, ezt azonban talán érdemes lett volna a harmadik fejezet elején bemutatni, hiszen abban részletesen foglalkozik a települések népmozgalmi folyamataival. A települések gazdasági, társadalmi viszonyaira is kitér az első fejezetben, később azonban az itt bemutatott foglalkozási szerkezettel, a birtokszerkezet által kirajzolt társadalmi rétegződéssel nem foglalkozik, pedig érdekes lett volna összekapcsolni a demográfiai viselkedési mintákat a társadalmi csoportokkal is.

A szerző bőséges forrásanyagra építi munkáját, a feltett kérdések megválaszolása érdekében felhasznál népszámlálási adatsorokat és anyakönyveket, illetve a korabeli népszámlálási, statisztikai felmérések nyomtatásban megjelent kiértékelő íveit is. A második fejezetben a felhasznált anyakönyveket jellemzi, és kiemeli, hogy ezek képezték elemzése legfontosabb részét, azonban a népszámlálási ívekről egyáltalán nem ír ebben a fejezetben (pedig egy teljes fejezet anyagát képezik ezek a források is), mindössze az első fejezetben olvashatunk a népszámlálások jellemzőiről. Arról sem esik szó, hogy homogén római katolikus lakosság élt-e ezeken a településeken (az egyházközség megnevezése erre utal), vagy esetleg más felekezetekhez tartozó lakosok is éltek a településeken kisebb létszámban. Amennyiben éltek kis számban egyéb felekezetek is a településen, fontos lett volna indokolni, hogy demográfiai viselkedésük miért nem kutatható. Ugyanitt az adatbázis-építési stratégiát, a családlapok előállításának módját is vázolja. Az elemzett rekordok összekapcsolása – Pakot szavaival élve – „félautomatikusan” történt, ugyanis az adatok szűrését és rendezését a számítógép végezte el, azonban a kutatónak manuálisan kellett az összetartozó adatok összekapcsolását elvégeznie, hogy a szűrés megvalósulhasson (41). Ugyanitt megtudjuk, hogy a szerző igen jelentős mintával tudott dolgozni, ugyanis a lezárt családlapok a kutatásában elérték a 88%-ot – ez a családrekonstitúciós vizsgálatokat tekintve a nemzetközi eredmények közt is kiemelkedőnek számít.²⁵

Pakot Levente a harmadik fejezetben a népességmozgásokat vizsgálja „a korszak hivatalos statisztikáin keresztül, valamint az egyházi anyakönyvek nem nominatív adatainak feldolgozása révén” (43). Az elemzésből kiderül, hogy a 19. század második felében jelentősen nőtt a régió lakossága, amelynek háttérben egyrészt a településszerkezet megváltozása állt, másrészt a szentkeresztbányai ipartelep fellendülése, ami migrációs vonzást fejtett ki. A demográfiai átmenet időszakát a népszámlálások alapján korfák segítségével világította meg. A házas-

²⁵ „A családrekonstitúció hatásfokának egyik vizsgálati lehetősége a lezárt családlapoknak az összes házassági időponttal rendelkező családlaphoz viszonyított aránya. Henry és Blum tíz északkelet-franciaországi települést említenek, ahol a lezárt – úgynevezett MF típusú – családlapok aránya elérte a 62 százalékot. Jelen esetben a lezárt családlapok (N=2229) aránya 88 százalék” (41).

ságokat és a halálozást vizsgálva rámutatott a magas gyermekvállalási kedv és a magas csecsemőhalandóság közti korrelációra.

A negyedik fejezetben Pakot Levente egy új fogalmat honosít meg a hazai demográfiai kutatásokban, az Alain Bideu és Guy Brunet által bevezetett „helybeli reprodukciót megvalósító gyermek” fogalmát (59). Ez több nemzedék együttes vizsgálatát igényli, de a vertikális mellett horizontális elemzések is szükségesek ahhoz, hogy pontosan ki lehessen mutatni, milyen feltételek segítették elő a reprodukciót megvalósító gyermekek számának csökkenését vagy növekedését, ezért a testvércsoportok közti különbségeket is feltárja a kutató. Kimutatja emellett azt is, hogy a „reprodukciót megvalósító gyermekek” jelenléte hogyan hatott vissza a család lehetőségeire. A vizsgálat eredményeként kiderül, hogy a két település népessége demográfiailag stabilitást mutat, és hogy „a nemzedékről nemzedékre történő reprodukció folyamatának alapvető jellemzője, hogy a szülői nemzedék egy viszonylag kis csoportja nevelte fel a következő nemzedék családot alapító és gyermeket vállaló tagjainak legnagyobb részét” (67). A településről való elvándorlás többször is megjelenik a fejezetben, azonban a szerző csak röviden fejt ki ennek okait, további kutatások fontosságát hangsúlyozva ezzel kapcsolatban, de itt talán érdemes lett volna ezekre az okokra részletesebben is rámutatni.

Az ötödik fejezetben Pakot Levente a feltevéseit elsősorban „az erdélyi – és ezen belül a székelyföldi – házasságkötésekkel foglalkozó néprajzi és történelmi tanulmányok, korabeli visszaemlékezések” ismeretének tükrében fogalmazza meg, ugyanis a források „elsősorban a helyben maradt fiatalok vizsgálatát teszik lehetővé”. Kérdése, hogy „a házasságot kötött fiatal személyek körében a születési család összetétele – a szülők jelenléte és a testvércsoport konfigurációja – milyen módon befolyásolja a házasságkötés életkori időzítését” (73). Az elemzés során a Cox-féle²⁶ kockázati modell²⁷ segítségével azt vizsgálja, hogy a kiválasztott tényezők milyen hatással vannak a házasságkötés bekövetkezésének időpontjára, így a „házasságkötést nem elszigetelt jelenségnek” tekinti, hanem azt a „családi viszonyok komplex összefüggésrendszerében” vizsgálja (86). Elemzéséből kiderül, hogy a családi életciklusok változása (a szülők halála, újraházasodása, a testvérek családban való jelenléte, házasságkötése) hogyan módosíthatta a házasságkötés időpontját.

A hatodik fejezet a termékenységgel foglalkozik. A demográfiai átmenet időszakával kapcsolatban kimutatja, hogy ez a két településen az 1930-as évekre vált hangsúlyossá, az átmenet jellemzője a születések közt eltelt időszakok lerövidülése, a termékenység növekedése volt: „A magas gyermekhalandóság nagyon gyakran a termékenység emelkedését vonta maga után, és a tényleges gyermek-

²⁶ A Cox-regresszió alkalmazásáról: Broström 2012: 31–56.

²⁷ „Ezekben a modellekben a kockázati idő – jelen esetben az életkor – hatása változatlan marad, vagyis a vizsgált változók hatása nem függ az életkortól. A Cox-féle modellek révén arra keressük a választ, hogy az általunk vizsgált tényezők milyen mértékben gyorsítják vagy lassítják a házasságkötés bekövetkeztét” (77).

számot alacsony szinten tartotta” (104). Az eseménytörténeti elemzés révén pedig arra mutat rá, hogy a gyermekek életben maradása és a gyermekvállalás szoros összefüggésben állt.

Az utolsó fejezetből megtudhatjuk, hogy a halandóság magas volt a 0–4 éves csecsemők és gyermekek körében, azonban az elhalálozott gyermekek több mint kétharmada köthető a családok egy bizonyos csoportjához, vagyis a család-szerkezet is összefüggésbe hozható a magas gyermekhalandóság tényével. Az eseménytörténeti elemzés során azt vizsgálja Pakot, milyen tényezők voltak hatással a gyermekek életben maradására: a szülők, testvérek jelenléte és életkora, az elválasztás időpontja és az időjárás okozta kockázatok. Az elemzésből kiderül, hogy a szülők az életben maradt testvérek neme és száma alapján esetlegesen módosították a csecsemő- és gyermekgondozási szokásaikat (127).

Bár egy nagyobb munka rövidített változata került a kiadványba, ennek ellenére úgy vélem, nem csorbult a disszertációban bemutatott összkép a két település demográfiai folyamatairól. Visszatekintve a kötet eredeti kérdésfelvetésére, Pakot arra keresi a választ, hogy „a kistérség falvainak [...] népessége egyéni, családi és közösségi szinten milyen demográfiai válaszokat adott az archaikus gazdasági szerkezettel és tőkeszegénységgel jellemezhető gazdasági környezet kihívásaira. Másfelől a demográfiai differenciák vizsgálatán keresztül próbálja meg feltárni a családok társadalmi és demográfiai reprodukciójának mozgatórugóit” (7). Az ismertetett új módszerek révén több tényező együtt járását is tudta vizsgálni, ezáltal pontos kép rajzolódott ki a kevésbé ismert folyamatokról, például a gyermekvállalást ösztönző okokról is. A történeti demográfiai kutatások nemzetközi eredményeinek székelyföldi forrásokon alapuló bemutatása kijelöli a hazai kutatások lehetséges folytatási útjait, s Pakot Levente kutatása a hazai szakirodalomban eddig csak ismertetett eljárások alkalmazhatóságát is reprezentálja.

Kovács Evelin

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Andorka Rudolf 1988: *A családrekonstrukciós vizsgálat módszerei*. KSH NKI, Budapest.
- Benda Gyula 2004: Bevezető helyett. A történeti demográfia utóbbi tíz éve Magyarországon. *Sic Itur ad Astra* (16.) 3. 3–7.
- Benda Gyula 2006: A magyarországi családrekonstrukciós vizsgálatok mérlege. In: uő: *Társadalomtörténeti tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest, 67–77.
- Broström, Göran 2012: *Event History Analysis with R*. CRC Press, Boca Raton.
- Faragó Tamás 2015: *Három évtized: A KSH Könyvtár Történeti Statisztikai Kutatócsoportjának története, 1954–1985*. KSH Könyvtár, Budapest.
- Koloh Gábor 2017: *A születésszabályozás mint társadalomtörténeti probléma. Születésszabályozás a Dél-Dunántúlon (1790–1941)*. Kézirat.

- Koltai Gábor 2003: Őriszentpéter népesedési viszonyai, 1784–1895. A református egyházközség családrekonstrukciója. In: Faragó Tamás – Őri Péter (szerk.): *Történeti Demográfiai Évkönyv (2003)*. KSH NKI, Budapest, 179–235.
- Melegh Attila 1995: Népesedés, házasság és háztartáskialakítás Kiskunhalason és Tapolcán a 18. és 19. században. *Történeti Demográfiai Füzetek (1995)*. KSH NKI, Budapest, 65–105.
- Őri Péter 1998: Paradigmaváltás a francia történeti demográfiában? *Demográfia (41.)* 4. 415–455.
- Őri Péter 2007: Család és házasodás a 18–19. századi Magyarországon. Pest-Pilis-Solt-(Kiskun) megye, 1774–1900. *Korall (8.)* 30. 61–98.
- Őri Péter 2012: Magyarország társadalma 1896-ban. A MOSAIC-projekt magyarországi adatbázisa. *Demográfia (55.)* 4. 292–315.
- Őri Péter – Pakot Levente 2016: Háztartásszerkezet a 19. századi Magyarországon: A MOSAIC-adatbázis elemzésének első eredményei. *Korall (17.)* 65. 164–192.
- Pakot Levente 2003: Szentegyházásfalu népessége, 1728–1914. In: Faragó Tamás – Őri Péter (szerk.): *Történeti Demográfiai Évkönyv (2003)*. KSH NKI, Budapest, 237–270.
- Pozsgai Péter 2001: Család- és háztartásciklusok vizsgálatának eredményei a történeti demográfiai kutatásokban. In: Faragó Tamás – Őri Péter (szerk.): *Történeti demográfiai évkönyv (2001)*. KSH NKI, Budapest, 265–281.
- Pozsgai Péter 2014: Korszerkezet, családi állapot és házasodási minta Torna megye paraszti társadalmában a 19. század utolsó harmadában In: Őri Péter (szerk.): *Szám- (és betű)vetés. Tanulmányok Faragó Tamás tiszteletére*. KSH NKI, Budapest, 133–157.
- Tóth Árpád 2004: A pozsonyi német evangélikus egyházközségben 1780–1848 között vezetett házassági anyakönyvek vizsgálatának első eredményei. *Sic itur ad astra (16.)* 3. 19–60.